

Niskamäe naised

teatri peatoetaja

151. hooaeg

HELLA WUOLIJOKI

Niskamäe naised

DRAAMA KAHES VAATUSES

PÕHINEB NÄIDENDITEL „NISKAMÄE NAISED“ JA „NISKAMÄE LEIB“
TÕLKIJAL LINDA VIIDING

LAVASTAJA JA DRAMATURG TIIT PALU

KUNSTNIK LILJA BLUMENFELD

VALGUSKUJUNDAJA MARGUS VAIGUR (ENDLA)

MUUSIKALINE KUJUNDAJA ELE SONN

KOREOGRAAF MARE TOMMINGAS

LAULUTEKSTIDE AUTOR TIIT PALU

ETENDUSE JUHT AIME ROOSILEHT

ESIETENDUS 13. VEEBRUARIL 2021 VANEMUISE SUURES MAJAS

AUTORIÕIGUSI VAHENDAS EESTI TEATRI AGENTUUR

VAINIO I V. 4.PILT

OSKAR SEEMAN

SERAFIINA I V. 3.PILT

AIME ROOSILEHT

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

PRAOST I V. 1.PILT

ANDRES MÄHAR

SANDRA

MERLE JÄAGER

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

Osades:

LOVIISA, NISKAMÄE VANAPERENAINE Külliki Saldre

AARNE NISKAMÄGI, LOVIISA POEG Priit Strandberg

MARTTA Ragne Pekarev

ILONA Maarja Johanna Mägi

SIMOLA PEREMEES Riho Kütsar

SALLI, TOATÜDRUK Saara Nüganen või Kärt Tammjärv

TELEFONI-SANDRA Merle Jääger

PRAOST Andres Mähar

APTEEKER Kaarel Pogga

TOHTER Karol Kuntsel

ÕPETAJA VAINIO Oskar Seeman

TÖÖDEJUHATAJA Ken Rüütel

SERAFIINA Aime Roosileht

TANTSIVAD LÜPSITÜDRUKUD Trine Lepp, Gabriele Eensoo, Anabel Ainso, Eliise Virumäe, Merilyn Elge, Karmen Mai Karus, Mirelle Uibokand, Säde Mai Krusberg, Karina Kimmel

PILLIMEES Kert Krüsban

Esimese ja teise vaatuse sündmustiku vahel on möödunud viis aastat.

Lavastuse kunstnik Lilja Blumenfeld tänab soome tekstiilikunstnikku Marja Uusitalot, kelle rüüvaip oli prototüübiks Niskamäe rüüvaibale.

Lavastusmeeskond tänab autoabi eest Eesti Draamateatrit.

Lavastuses kasutatud muusika: Mikael Tariverdiev "Ma armastan" (*Люблю*), Carlos Cardel "Pisarad ei aita" (*Por una cabeza*), Harry Warren "See on amore!" (*That's Amore*), Jean Sibelius "Kuusk" (*Kuusi*) ning traditsioonilised soome polkad, jenkad ja valsid.

Hella Wuolijoki

(1886–1954)

On omamoodi huvitav fakt, et tuntud soome näitekirjanik Hella Wuolijoki, kelle sünnist 2021. aastal täitub 135 aastat, on tegelikult eestlanna. Hella Wuolijoe, neiu-põlvenimega Ella Marie Murriku juured on tugevalt seotud jõuka Mulgimaaga, tema esivanemad elasid Helme, Karksi ja Halliste kihelkonnas. Nii ema- kui isapoolsed suguvõsad olid suured ning tema esivanemate seas oli jõukate suur-talude omanikke. Ella sündimise ajaks oli aga suurt Murrikute suguvõsa tabanud majanduslik allakäik, talu pärast tekkinud peretülide keerises kaotas suguvõsa oma õigused Murriku talule sootuks. Ella Murriku isast Ernst Henn Murrikust sai vallakirjutaja ja koolmeister, kes abiellus Lupe suurtalu peretütre Kadri Kokamäega. Noorpaar rentis endale Helme kihelkonnas Taagepera teeristil

paikneva Ala kõrtsi ja hakkas seal äri ajama. Just selles kõrtsihoones sündis ka 1886. aastal nende esiklaps Ella Marie, kes oma lapsepõlvesuved veetis vanaisa juures jõukas Lupe talus. Ka see suurtalu käis paraku alla ning müüdi pärast vanaisa Lupe Oti surma maha. Niisiis oli tulevane kirjanik nii ema kui isa poolt pärit suurtest ja jõukatest Mulgimaa taludest, ent sündis ise suhteliselt vaestesse oludesse. Lupe talu käis alla joodikust pärija tõttu, isapoolses Murrikute suguvõsas pidas aga tema vanaema Mari meeleheitlikku võitlust Murriku talu suguvõsala jäämise eest. Nii pole Hella Wuolijoe lapsepõlve ning tema Niskamäe-näidendite vahel raske seoseid leida. Hilisem elu Soomes ning kokkupuude Wuolijoe suurtaluga lisab eluloolisi seoseid veelgi.

1897. aastal kolis Murrikute perekond Valka, isa Ernst Murrikust sai raamatukaupmees ja nurgadvokaat, kes nõustas juriidiliselt ümberkaudseid talumehi. Paraku tabas teda mitmeid kordi äriiline ebaõnn ning pere elas tihti rahalises kitsikuses. Murrikute kodune keel oli algul saksa keel, sajandivahetusest alates aga eesti keel. Peres kasvas viis last: Ella Mariele lisaks Salme Anette (s 1888), Albert Leonhard (s 1891), Erna Amalie (s 1893) ja Linda Irene (s 1897) ning neile püüti keerulistele oludele vaatamata anda hea haridus. Kõik lapsed sattusid hilisemas elus pikemaks ajaks välismaale elama ja paljud neist osalesid aktiivselt ühiskonnaelus. Õde Salme õppis Venemaal, elas seejärel Soomes ja abiellus Eino Oskari Pekkälaga, kes II maailmasõja järel oli Soomes ministriametis. Selle abielu purunemise järel abiellus sotsiaaldemokraadist Salme

Rajani Palme Duttiga, kellega koos aitas ta asutada Suurbritannia Kommunistlikku Parteid. Salme elaski oma ülejäänud elu Suurbritannias. Vend Leonhard elas vaheldumisi Soomes ja Eestis, oli Eesti Vabariigi sõjaväes ohvitser ning lahkus 1944. aastal lõplikult Soome, tema laste järeltulijad elavad tänapäevani Soomes. Erna-Amaliest sai saksa keele õpetaja, kes abiellus laevakapten Karl Mitiga. Abikaasa arreteeriti nõukogude võimude poolt, Erna-Amalie põgenes aga Rootsi ja elas ülejäänud elu seal. Pere noorim tütar Linda Irene õppis Helsingis pianistiks ja lõpetas ka Tallinna konservatooriumi. Ta on ainus Murrikute pere laps, kes elas Eestis ning on maetud Eestimaa mulda.

Tulevane kirjanik Ella Murrik õppis aastail 1896–1901 Valga tütarlastekoolis ning 1901–1904 Tartu Puškini nimelises tütarlastegümnaasiumis. Koolinoorte ürituste kaudu tutvus ta Tartus Gustav Suitsu ja teiste nooreestlastega ning „Noor-Eesti“ I ja II albumis ilmusid ka mõned neiu Murriku värsid ja proosapalad. Ernst Enno kaudu sai tulevane kirjanik lugeda saksakeelseid kirjandusajakirju ning Aino Kalda kirjanduslikus salongis tutvus paljude kultuuri- ning haridustegelaste ja ajalehe Postimees ümber koondunud seltskonnaga. Pikaajalisem tutvus ja suhtlus tekkis Ellal Postimehe toimetaja Jaan Tõnissoniga. Just nendes ringkondades liikudes tekkis tal idee jätkata oma haridusteed Soomes. Aeg oli selline, et kõikjal räägiti palju sotsialismist ning naiste emantsipatsioonist ning need teemad huvitasid väga ka noort Ella Murrikut ning tema õdesid, kelle huvi ühiskonnas toimuva vastu oli suur.

Ella lõpetas gümnaasiumi kuldmedaliga ning sõitis 1904. aastal Soome. Esimese Eesti nais-üliõpilasena õnnestus tal õppima pääseda Helsingi ülikooli, sealses filosoofiateaduskonnas õppis ta rahvaluulet, ajalugu ja esteetikat. Ülikooli ajal liitus ta Häme piirkonna üliõpilasosakonnaga, kus oli tol ajal palju vasakpoolsete vaadetega noori ning ka Ella Murriku seisukohad muutusid siitpeale aina vasakpoolsemateks. Õige pea sai Ella Murrikust Üliõpilaste Sotsiaaldemokraatliku Ühingu liige ning seal tutvus ta Soome mõjukate revolutsionääridega, kes väidetavalt tema vaateid tublisti kujundasid. Ühingu aktiivsed liikmed olid ka vennad Wuolijod – Sulo ja Väinö. 1908. aastal abiellus Ella Sulo Wuolijoeaga ning lõpetas samal aastal Helsingi ülikooli filoloogiakandidaadi- ja magistriksaadiga. Mõnda aega töötas ta seejärel erialasel tööl, koostades Helsingisse deponeeritud Jakob Hurda rahvaluulekogu registrit ning kopeerides regivärsilisi rahvalaule. Oma eestipärase eesnime asemel oli ta Soomes juba mõnda aega kasutanud nime Hella, abiellumisega saadud perekonnanime kandis ta elu lõpuni, seega edaspidi saame rääkida Hella Wuolijoeist.

Sulo Wuolijoe perekond, rikka Häme suurtalu omanikud, kes polnud poja abielust varatu eestlannaga eriti vaimustatud, jätsid noorpaari esialgu rahalisest toetusest ilma ja pere aineolukord oli üsna kitsas. Seetõttu jäi Hellal doktoritöö kirjutamine pooleli: ta teadvustas endale, et valitud eriala napid töötasud teda tulevikus ei rahulda ja vaatas ringi, kuidas endale paremat elujärge kindlustada. 1911. aastal sündis tütar Vappu Illike, kelle tulevasest pojast Erkki Tuomiojast sai tuntud Soome poliitik ja välisminister aastatel 2000–2007. Erkki Tuomioja on oma värvikast vanaemast ja tema õest Salmest kirjutanud ka raamatu „Örnroosa. Hella Wuolijoe ja Salme Duttu elu revolutsiooni teenistuses“ (Varrak, 2006).

Suuremate sissetulekute järele ringi vaadates pöördus Hella Wuolijoki esmalt ilukirjanduse poole, lootes selles vallas läbi lüüa. 1912. aastal valmis näidend „Talulapsed“, mis aga revolutsioonilise sisu tõttu lavale ei jõudnud. Vanemuise kunstiline juht Karl Menning, kellele Wuolijoki näidendit pakkus, ütles kirjanikule otse, et tema maitse jaoks on näidend liiga punane. 1913. aastal esietendus „Talulapsed“ Estonias, ent keelati kohe pärast esietendust oma propagandistliku laadi pärast. Näidend ilmus Eestis siiski ka trükitusena ja tegi Wuolijoe nime kirjandusmaailmas veidi tuttavamaks. Seejärel pöördus Wuolijoki romaanižanri poole, 1914. aastal ilmus Eestis „Udutagused“, millele sai osaks nii kiitust kui laimust. Ohumärgina tõdesid mitmed kriitikud, et autori eesti keel on vananenud – pikalt Soomes elamise paratamatu tagajärg. Hilisemate „Niskamäe“ lugude kontekstis on aga oluline märkida, et juba selles teoses esinevad Niskamäe-näidendite põhimotiivid.

Wuolijoe kirjandusliku tegevuse algus polnud sugugi perspektiivitu, ent debütant loobus ootamatult ka kirjutamisest, sest edu oli aeglane tulema ja sissetulekud võrreldes ajakuluga väga väikesed. Hella Wuolijoest sai ärinaine: aastatel 1914–1917 töötas ta firma Kontro & Kuosmas importäri kontoris ning 1917–1918 toidukaupadega kaupleva USA eksportfirma Grace & Co esindajana Helsingis. Samal ajal halvenesid peresuhted, abikaasa Sulo hakkas jooma ning 1918. aastal ta vangistati revolutsioonilise tegevuse eest. Abielu lahutati 1923. aastal. Ärialal oli Hella aga ootamatult edukas. Kasuks tuli suur keelteoskus ning selgus, et tal on ka ärivaistu. Wuolijool õnnestus oma USA ärisidemete kaudu hankida suur partii kohviube ja see väga muljetavaldava kasuga edasi müüa – soomlaste kohviarmastus oli suur juba möödunud sajandi alguses. Saadud tulu lubas Wuolijool osta maja Helsingisse ning 1920. aastal lisandus talle kuuluva kinnisvara nimekirja ka Kesk-Soomes asuv Marlebäcki mõis. 1920. aastatel äritis Wuolijoki metsamaterjaliga ning seegi äri oli edukas kuni ülemaailmse majanduskriisini, 1931. aastal läksid tema metsaärid pankrotti ja pankade valdusesse. Seejärel oli ta veel mõnda aega Nõukogude Liidu naftaekspordi esindaja Soomes, ent ajapikku äride osakaal vähenes ning Wuolijoki pöördus taas kirjanduse poole.

1932. aastal saatis Wuolijoki Eesti Haridusliidu näidendivõistlusele kirjandusloolise melodraama „Koidula“ ning „Looduse“ romaanivõistlusele käsikirja, mis 1933. aastal ilmus trükis pealkirja all „Udutaguste Leeni Tartus“. Näidend „Koidula“ sai võistlusel eriauhinna ning jõudis 1932. aastal anonüümselt Estonias lavale, õige pea esietendus näidend juba Wuolijoe nime all ka Vanemuises. Näidend oli Eesti lavadel üsna menukas ja tekitas palju sisulisi arutelusid ning poleemikat. Romaani käsi käis seevastu üsna halvasti: seda peeti vanamoodsaks nii stiililt kui keelelt. Wuolijoki pidi endale tunnistama, et ei suuda enam oma emakeeles väljenduda. Oma järgmised teosed kirjutas ta juba soome keeles. Ta kirjutas järjepanu ka mitu poliitilist näidendit: „Minister ja kommunist“, „Seadus ja kord“, mis kinnistasid Soomes tema „punase“ kirjaniku mainet ning suured teatrid ei tahtnud tema teoseid seejärel enam kavva võtta. Nii jäi seisma ka „Niskamäe naiste“ käsikiri, Soome Rahvusteater lükkas selle tagasi. Siis kasutas Wuolijoki aga kavalust ning pakkus näidendit Helsingi Rahvateatrile Juhani Tervapää nime all. Teatri kunstiline juht Eino Salmelainen otsustas riskida ning tõi näidendi 1936. aastal lavale. Lavastusele sai osaks enneolematu menu ning „Niskamäe naise“ lavastati paljudes teatrites nii

Soomes kui Eestis, õige pea ka mujal Euroopas. Wuolijoki muutus hetkega Soome tuntuimaks ja mängitumaks näitekirjanikuks. Järgnes näidend „Niskamäe leib“ (1938. aastal raamatuna, 1939. aastal lavastus Soome Rahvusteateris). 1940. aastal ilmus näidend „Niskamäe noorpere-naine“, 1950 „Niskamäe Heta“ ja 1953. aastal sarja viimane näidend „Mis nüüd, Niskamäe?“.

Samaaegselt Niskamäe-näidendite sarjaga oli Wuolijool käsil teisigi näidendeid, neist edu-kaimaks osutus naiste emantsipatsiooniteemaline „Juuraku Hulda“, mis esietendus Soome Rahvusteateris 1937. aastal ning mille põhjal Hollywoodis vändati Oscari pälvinud film „The Farmer’s Daughter“ (1947). Wuolijoe tuntumate näidendite hulka kuuluvad veel „Justiina“ (1939) ja „Vastumürk“ (1939).

Vähem tuntakse fakti, et Wuolijoki on lähedalt seotud ka ühe Bertolt Brechti nime all tuntuks saanud näidendi sünniga: komöödia „Härra Puntila ja tema sulane Matti“. Hella Wuolijoki pak-kus Saksamaalt põgenenud näitekirjanikule ja lavastajale Bertolt Brechtile ning tema kaas-konnale 1940. aastal peavarju oma Marlebäcki mõisas. Majaproua ja saksa kirjanik klappisid omavahel hästi ning ühel õhtul luges Wuolijoki Brechtile ette oma seisma jäänud näidendi „Saepuruprintsess“ käsikirja. Näidend meeldis Brechtile ning ta otsustas selle oma eepilise teatri põhimõtteid järgides ümber töötada. Sellest sai üks Brechti menukamaid näitemänge, millega 1949. aastal avati ka kuulus teater Berliner Ensemble. Hella Wuolijoe osa selle näi-dendi juures on aga pigem unustusse vajunud, ehkki kaks autorit sõlmisid 1940. aastal ka autoriõiguste lepingu, lubades kuulsust, au ja sissetulekuid omavahel jagada. 1948. aastal nägi aga Wuolijoe tütar Vappu Tuomioja Šveitsis „Härra Puntila“ kavalehte ja üllatus, et sinna oli autorina kirja pandud ainult Brecht ning kusagil allpool peenikeses kirjas võis lugeda: „Hella Wuolijoe jutustuse järgi“. Kui Hella Wuolijoki seda kuulis, vihastas ta väga. 1950. aastal kohtu-sid Brecht ja Wuolijoki üle pika aja taas Ida-Berliinis, väidetavalt pummeldasid öö läbi kusagil restoranis ning pärast seda hakkas Wuolijoki saama ka lepinguga ette nähtud autoritasusid.

Wuolijoe elu viimane kümnend oli sündmusterohke nagu varasemadki. Ta müüs maha Marlebäcki mõisa, mille majandamine oli keerukaks muutunud, ent ostis varsti asemele Jokela mõisa. Põhitähelepanu pöördus sel kümnendil aga poliitikale. Wuolijoki, kes oli läbi elu poliitikast huvitatud, otsustas nüüd päevapoliitikasse sekkuda ning pakkus end Soome ja Nõukogude Liidu vahel rahuläbirääkijaks, et aidata lõpetada Talvesõda. Ta tugines noorpõlve-tutvusele Aleksandra Kollontaiga, kes tol hetkel oli Nõukogude Liidu suursaadik Stockholmis, ning tal õnnestuski läbirääkimisi kiirendada. Seega on Wuolijool suuri teeneid Talvesõja lõpe-tamise protsessis. Saavutatu innustas Wuolijoke ning ta jätkas tegevust poliitkarindel ning suhtles aktiivselt Nõukogude Liidu Soome saatkonna töötajatega, sattus aga ootamatult keerukasse olukorda, kui tema mõisa saabus Nõukogude luuraja Kerttu Nuorteva. Nuorteva lootis, et Wuolijoki teeb temaga koostööd, Wuolijoele oli aga olukord ebameeldiv ja ta ei soo-vinud end mingil moel siduda luuretegevusega. Ilmselt lootis ta pääseda väiksema tüliga, kui saatis luuraja mõisast ära ning ei võtnud ühendust politseiga. Kerttu Nuorteva aga paljas-tati, mitmete halbade asjaolude kokkulangemise tõttu sai Wuolijoki süüdistuse Nõukogude Liidu kasuks luuramises ja riigi reetmises ning vangistati. 1943. aastal mõisteti ta eluks ajaks vangi, väidetakse, et kohus polnud kaugel ka surmanuhtluse määramisest. Vanglas alustas

Wuolijoki oma memuaaride kirjutamist, vanglapäevik „Ma ei olnud vang“ ilmus 1944. aastal. Vanglaperioodil jõudis Wuolijoki lisaks vanglapäevikule kirjutada veel mitu mälestusteraamatut: „Koolitüdrukuna Tartus 1901–1904“ ja „Üliõpilasaastad Helsingis 1904–1908“.

Oktoobris 1944 pääses kirjanik taas vabadusse. Üllataval kombel polnud kirjanikuproual vanglas istudes poliitikast isu täis saanud ning vabanedes hakkas ta oma Helsingi kodus taas pidama poliitilist salongi. Tal olid head suhted mitmete Soome juhtivate poliitikute, sh Urho Kaleva Kekkosega. Wuolijoe salongis olid sagedasteks külalisteks nii Soome endised võimukandjad kui ka tegevministrid, samuti välisriikide diplomaatilised esindajad. Wuolijoes sai ka Soome parlamendisaadik. 1945. aastal sai Wuolijoes peaminister Juho Kusti Paasikivi soosingu toel Soome Yleisradio peadirektor. Raadios töötades oli Wuolijool kaks suuremat huviala: poliitika ja kuuldemängud. Taas alustas ta ka teatritele kirjutamist, ent selle perioodi näitemängud olid varjamatult poliitilised ning kantud sotsialistlikust ideoloogiast, seetõttu neid suuremateks kunstilisteks saavutusteks pidada ei saa. 1949. aastal lahkus Wuolijoki Yleisradiost. 1950. aastal valmis näidend „Niskamäe Heta“ ning teos jõudis samal aastal ka Tampere Töölisteatri lavale. Viimastel eluaastatel jõudis Wuolijoki kirjutada veel ühe kõite mälestusi, mis kannab pealkirja „Minust sai ärinaine“ (1953). Juba raskesti haigena dikteeris ta voodis lamades oma viimase näidendi „Mis nüüd, Niskamäe?“, mis jõudis lavale 1953. aasta veebruaris. Hella Wuolijoki suri 2. veebruaril 1954 ning on maetud Helsingi Hietaniemi surnuaiale.

Hella Wuolijoki aasta pärast
Soome elama asumist.

SIMOLA I V. 4. PILT

NISKAMÄE NAISED

RIHO KÜTSAR

TOHTER II V. 4. PILT

NISKAMÄE NAISED

KAROL KUNSTEL

MARTTA I V. 2. PILT

NISKAMÄE NAISED

RAGNE PEKAREV

SALLI

SAARA NUGANEN

NISKAMÄE NAISED

PEHTORI II.V. 1.-2. PILT

NISKAMÄE NAISED

KEN RUUTEL

AARNE I.V. 5. PILT

PIIET STRANDBERG

NISKAMÄE NAISED

LOVIISA I.V. 3.PILT

KULLIKI SALDRE

ILONA I.V. 1. PILT

MAARJA JOHANNA MÄGI

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

Niskamäe-näidendite sari

Wuolijoe „punaste“ näidendite vari rippus ka tema järgmiste uudisteoste kohal ning see-tõttu ei võtnud Soome Rahvusteater (Kansallisteatteri) „Niskamäe naisi“ oma repertuaari. 1936. aasta märtsis ilmus aga Helsingi teatriafišsidele uudis, et Helsingi Rahvateatris (Kansanteatteri) esietendub Juhani Tervapää kolmevaatuseline näidend „Niskamäe naised“. Teatri uus kunstiline juht Eino Salmelainen võttis riski lavastada publikule tundmatu näitekir-janiku tundmatut näidendit. Lavastus esietendus 31. märtsil ning muutus publiku seas kiiresti väga populaarseks. Esialgu varjus autor Juhani Tervapää pseudonüümi taha, ent avalikus-tas autorsuse oma 50. sünnipäeval. Pool aastat hiljem näidendi sünniloost Helsingi ülikoolis loengut pidades rääkis Wuolijoki Marlebäcki mõisa karjalaudas kuulnud loost, kus mees-töoline rääkinud karjatüdruk Tildale, et tema ukse taga olla nähtud nii suusa- kui mehejalgi. Tüdruk palunud sellest vaikida, aga mees tahtis nalja saada ja jutustas sellest kogu tööperele. Kuulajate seas olnud talunaine, kelle mees Martti tulnud öösel hilja koju ja vabandanud end kaardimänguga naabertalus. Karjanaised aga uurisid välja, kuhu jäljed viivad ja selgus, et Tilda ja Martti jäljed kohtusid metsas puuriida ääres. Martti naine hakkas rääkima abielulahutusest, ent mees ei tahtnud pere juurest ära minna ning lõpuks lahkus hoopis Tilda teise kihelkonda.

„Niskamäe naiste“ lugu oli autori meeles mõlkunud ilmselt juba pikemat aega, näidendi teema-sid ja motiive võib leida mitmetest Wuolijoe varasematest teostest, nt „Honkavuoren Herra“ ja „Justiina“. Suure kaasavaraga pruudi otsimine ja talu olukorra parandamine pruudi kaasavara abil polnud mingi uudis ei rikkal Mulgimaal ega ka Soomes. Kirjanik on näidendit luues kasuta-nud nii oma lapsepõlvemälestusi Mulgimaalt kui ka endise abikaasa kodu ehk Wuolijoe mõisa miljööstikku.

Armastuskolmnurk, maaprobleemid, abieluprobleemid, naiste emantsipatsioon – „Niskamäe naised“ on mitmetasandiline ning oma teemaderingilt ka piisavalt universaalne näidend, et leida publikut ka väljaspool Soomet. Näidendit hakkasid üksteise võidu lavastama Soome ja Eesti teatrid: 1936. aastal jõudis näidend Eestis lavale nii Estonias, Vanemuises kui Endlas, 1937. aastal ka Viljandis, Võrus, Valgas, Narvas ning Kuressaares. Näidendi tõlkis eesti keelde kirjaniku õde Niina (Irene) Murrik. Esimene Eesti esietendus toimus 1936. aasta oktoobri algul Vanemuises, lavastajaks oli Kaarli Aluoja ning peaosas Linda Tubin. Novembrikuus jõudis „Niskamäe naised“ lavale ka Estonias, näidendi lavastas külaline Soomest, täpsemalt sealse esmalavastuse tegija Eino Salmelainen. Loviisat mängis Liina Reiman, Aarnet Ants Lauter, Ilonat Mare Leet ja Marttat Lisl Lindau. Esietendusel oli kohal ka autor. Vaatajad võtsid nii Vanemuise kui Estonia lavastused rõõmuga vastu ning need omakorda püstitasid publiku-rekordeid: Estonia lavastust vaatas 28 000 inimest, Vanemuise oma 14 000. Arvustajad nii üksmeelsed ei olnud ning näidendit analüüsiti ka üksjagu kriitiliselt.

„Niskamäe naised“ osutus üllatavalt populaarseks ka Euroopas. Kui lavastused Stockholmis, Oslos ja Kopenhaagenis olid ootuspärased, siis Londonis, Prahas, Brnos, Olomoucis, Budapestis, Pariisis, Varssavis ja Zagrebis juba üllatavad. Väidetavalt on „Niskamäe naised“

ka esimene eestlasest autori näidend, mis on lavale jõudnud väljaspool Euroopa piire: Lõuna-Aafrika Vabariigis ja New Yorgis. Juba 1938. aastaks oli näidend tõlgitud 14 keelde.

„Niskamäe naiste“ edust tiivustatuna ning toetudes tõsiasjale, et esimeses näidendis jäi üles hulga sõlmimata otsi, kirjutab Wuolijoki õige pea esimesele näidendile järje, mis sai nimeks „Niskamäe leib“. Helsingi Rahvateatris esietendus näidend 1939. aastal ning samal aastal anti näidend Eestis välja ka raamatuna, tõlkijaks Albert Kivikas. Näidendi tegevus toimub viis aastat pärast „Niskamäe naistes“ toimunut ning näidendi keskmes on Aarne lahutatud naine Martta. Helsingis oli esmalavastus väga menukas, Eestis esietendus näidend 1939. aastal korraga neljas teatris: Estonias, Vanemuises, Ugalas ja Endlas. Estonias lavastas näidendi Ants Lauter, kes mängis ise ka Aarne osa. Teisi osi mängisid Mare Leet, Marje Parikas, Harri Paris ja Arnold Vaino. Loviisa rollis hiilgas taas Liina Reiman, kelle Hella Wuolijoki on tunnistanud parimaks Niskamäe perenaise kehastajaks. Vanemuise lavastuse tõi publiku ette Kaarli Aluoja, peaosades olid Linda Tubin, Julius Põder, Lilli Laoniidu, Kadi Taniloo ja Elmar Salulaht. Hilisemal ajal pole Eesti kutselised teatrid „Niskamäe leiba“ enam mänginud.

Pärast „Niskamäe leiva“ lavalejõudmist tegi Wuolijoki oma Niskamäe-lugudes omajagu üllatava sammu ning läks näidendi tegelaste elus hoopis esimese näidendi toimumisaja eelsesse aega. Nii läheb järgmisena kirjutatud „Niskamäe noorperenaine“ (1940) ajas tagasi 1880. aastatesse, kus hilisematest osadest vanaperenaisena tuntud Loviisa on alles noor naine, kes abiellub Niskamäe suurtalu peremehe Juhani ja saab siis aru, et teda kositi raha pärast ja talu huvides ning tema abikaasa Juhani süda tuksub hoopis teenijatüdruk Malviinale, kellelgi tal on ka laps. Loviisa võidab oma südamevalu, tehes Niskamäe talust oma armsama ja eesmärgi, millele elada. Ehkki näidendit on Niskamäe-lugudest hinnatud ehk kõige kõrgemaks ja terviklikumaks, oli loo lavalejõudmise aeg (1940) üsna ebasoodne. Nii jäi esimene Soome Rahvusteatri lavale jõudnud Niskamäe-lavastus (lavastaja Eino Kalima) veidi varju ning Wuolijoe vangistus ning küsitav tegevus poliitkarindel ei lisanud sellele populaarsust. Pärast kirjaniku vangistamist keelustati tema teosed nii Soomes kui Saksamaal ja Saksamaa okupeeritud aladel. Selle näidendi teekond Soome teatrilavadel jätkus uuesti alles pärast autori surma, eriti populaarne oli see 1960. aastatel. Kui Soomes ilmus näidend raamatuna juba 1940. aastal, siis Eestis näidend enne sõda ilmuda ei jõudnud. Teatrid olid küll näidendi lavastamisest huvitatud, ent keerulistel sõjaaegadel see lavale siiski ei jõudnud. Nõukogude Liidu poolt okupeeritud Eestis ei lavastatud aga Wuolijoe näidendeid päris pikka aega, ehkki sellele pausile pole head seletust: Wuolijoe poliitiline meelsus siin ametlikuks takistuseks olla ei saanud. Kutselises teatris esietendus esimene Wuolijoe näidend pärast II maailmasõda alles 1955. aastal, „Niskamäe noorperenaine“ jõudis aga Eestis esmakordselt lavale alles 1961. aastal Paul Pinna nimelises Rahvateatris ning 1975. aastal Ugalas. Teistes keeltes „Niskamäe noorperenaine“ kahjuks eriti palju lavale ei jõudnud, näidendit on mängitud ka Leningradi Gorki-nimelises teatris (1976), Valmiera teatris Lätis (1973) ning Kirgiisia (praegune Kõrgõzstan) muusikateatris Frunzes (praegune Biškek) 1981. aastal.

1950. aastal jõudis lavale sarja järgmine näidend „Niskamäe Heta“, mis on ülejäänud nelja Niskamäe-looga lõdvemalt seotud ning räägib Niskamäe Juhani õe Heta abieluloo. Näidendis

kajastub ka 1918. aasta Soome kodusõda. Näidendi esietendus oli 1950. aastal Tampere Töölisteateris. Kritikute ja lavastajate arvamused on selle näidendi puhul olnud üsna seinast seinast: seda on peetud nii näidenditsükli tugevaimaks kui ka nõrgimaks looks. Eestis pole „Niskamäe Heta“ palju lavale jõudnud, Soomes oli aga näidend 1960.–70. aastatel väga menukas.

Näidenditsükli viimane lugu „Mis nüüd, Niskamäe?“ jõudis Helsingis lavale 1953. aasta 11. veebruaril ning Tampere Töölisteateris 12. veebruaril. Näidend paikneb nii kirjutamisjärjekorralt kui ka tegevuse kronoloogialt Niskamäe-lugude lõpus ja käsitleb II maailmasõja ajal ja sõja järel tekkinud probleeme, mil Soomes lisandus uusi maatahtjaid ja maaküsimus teravnes sedavõrd, et riigil tuli sellesse maareformiga sekkuda. Suurtaludelt võõrandati maad ning ka Niskamäel tuli teha samasuguseid loovutusi. Niskamäe suurtalu pudeneb näidendis laiali pärijate omavahelistes vaidlustes. Näidendi esietendusi Helsingis ja Tampere peeti õnnestunuiks, Soomes on see näidend aeg-ajalt ikka lavale jõudnud, Eesti kutselised teatrid pole seda seni aga lavastanud. „Mis nüüd, Niskamäe?“ jäi ühtlasi ka Hella Wuolijoe viimaseks kirjandusteoseks.

Hella Wuolijoe näidendite lavastused Eesti teatrites

„Härra Puntila ja tema sulane Matti”

Draamateatris 1.05.1958

Rakvere teatris 19.04.1978

Vanemuises 27.12.1981

Draamateatris 6.11.1994

Ugalas 19.06.2009

„Juuraku Hulda”

Estonias 25.03.1938

Endlas 08.05.1938

Ugalas 27.08.1938

Narva teatris 11.09.1938

Valga Sädes 4.12.1938

Rakvere teatris 16.06.1945

Pärnu Draamateatris 17.11.1956

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1970

„Justiina”

Tallinna Töölalisteatris 27.08.1938

Ugalas 1.01.1939

Endlas 14.01.1939

Valga Sädes 3.12.1939

Pärnu Draamateatris 24.03.1960

Kohtla-Järve Vene Draamateatris 9.10.1960

„Koidula”

Estonias 21.10.1932

Vanemuises 29.10.1932

„Mis nüüd, Niskamäe?”

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1959, 1981

„Niskamäe Heta”

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1964

Ugalas 14.03.1978

„Niskamäe kired”

(„Niskamäe Heta”, „Niskamäe naised”, „Niskamäe noorperenaine”)

Ugalas 16.11.2002

„Niskamäe leib”

Estonias 2.04.1939

Vanemuises 6.04.1939

Ugalas 20.04.1939

Võru Kandles 13.05.1939

Endlas 21.05.1939

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1957

„Niskamäe naised”

Võru Kandles 13.02.1936

Vanemuises 8.10.1936

Estonias 15.11.1936

Endlas 16.12.1936

Narva teatris 16.01.1937

Valga Sädes 7.02.1937

Ugalas 10.02.1937

Kuressaare teatris 23.03.1937

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1956, 1973

Endlas 27.01.1992

„Niskamäe noorperenaine”

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1961

Ugalas 28.05.1975

Endlas 12.11.1987

Saaremaa Rahvateatris 1988

„Põlev maa”

Tallinna Töölisteris 20.12.1936

Vanemuises 18.09.1955

„Talulapsed”

Estonias 14.03.1913

„Vastumürk”

Vanemuises 21.04.1940

Ugalas 25.04.1940

Endlas 12.05.1940

Väikeses Teatris (end Tallinna Töölister) 14.11.1942

Rakvere teatris 6.03.1943

Võru Kandles 5.12.1944

Valga Sädes 9.12.1944

Ugalas 15.03.1958

Paul Pinna nimelises Rahvateatris 1963

Hella Wuolijoe noorusaastaid Tartus kajastab Hendrik Lindepuu näidend „Tol kevadel Tartus”, mis Vanemuise teatri egiidi all esietendus 21.06.1986 Tartu Inseneride Majas, lavastajaks Raivo Adlas.

Kavalehe koostamisel kasutatud kirjandus: Oskar Kruus „Hella Wuolijoki” (Virgela, 1999), Oskar Kruusi järelsõna kogumikule Hella Wuolijoki „Näidendid” (Eesti Raamat, 1984), Erkki Tuomioja „Õrnroosa” (Varrak, 2006).

AARNE

PIIET STRANDBERG

APTEENER

KAAREL POGGA

ELONA

MAARJA JOHANNA MAGI

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

LOVISA

KÜLLIKI SALDRE

MARTTA

RAGNE PEKAREV

PEHTORI

REN KUJUTEL

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

LAVASTUSE GRIMMIKAVANDID

FRANÇOIS

ANDRES MÄHAR

SÄLLI

SAARA NUGANEN

SANDHA

MERLE JÄÄGER

NISKAMÄE NAISED

SIRCLA

NISKAMÄE NAISED

RIMO KÜTSAR

TOHTER

KAROL KÜNTSEL

NISKAMÄE NAISED

VAINO

OSKAR SEEMAN

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

NISKAMÄE NAISED

Teatrijuht Kristiina Alliksaar

Draamajuht Tiit Palu

Muusikajuht Risto Joost

Balletijuht Mare Tommingas

Lavastusala Karis Hindriksoo-Pitsi, Maiken Nõmmoja

Lavatehniline meeskond Rello Lääts, Sergei Kornev, Martin Rimmelgas, Ken-Konrad Kerm, Mart Visnapuu, Aigar Kikkas, Reigo Harkmann, Sergei Ivanov, Andre Luik, Madis Toimla, Jorgen Oras, Sten Gussakov

Dekoratsiooniala Marika Raudam, Mait Sarap, Innari Toome, Ain Austa, Andres Lindok, Katrin Pahk, Maris Tammer, Leenamari Pirn, Terje Kiho, Armin Luik, Aleksander Karzubov, Indrek Ots, Mart Raja, Eino Reinapu

Grimm ja soengud Kelly Treier, Janika Kolju, Reet Laur, Madli Uibukant, Erle Kütsar

Kostüümiala Liisi Ess, Ivika Jõesaar, Ruth Rehme-Rähni, Külli Kukk, Edith Ütt, Ljubov Guzun, Ivi Vels, Heli Kruuse, Kaire Arujõe, Valentina Kalvik, Inkeri Orasmaa, Olga Vilgats, Irina Medvedeva, Natalja Malinen, Luule Luht, Tia Nuka, Daisy Tiikoja, Elli Nõps, Anneli Vassar, Marit Reinmets, Juta Reben, Toomas Vihermäe, Malle Värno, Henn Laidvee

Riietusala Raina Varep, Eva Kõiv

Rekvisiidiala Liina Martoja, Mirka Porrassalmi, Angelika Aun, Kaie Uustal, Kärt Paasik, Annaleena Adamson

Valgustusala Andres Sarv, Tõnis Järs, Tõnu Eimra, Kaspar Aus, Andrus Treier, Villu Adamson, Madis Fuchs, Tauri Kõtsi

Heli- ja videoala Andres Tirmaste, Vaiko Vreimann, Kalev Kääpa

Kavalehe koostas Anu Tonts

Kavalehe kujundas Katrin Leement

Kavalehes kasutatud kostüümi- ja grimmikavandite autor on Lilja Blumenfeld

Plakati ja kavalehe kaanefoto autor on Maris Savik

Emakeelne kultuur on hindamatu väärtus.

30. detsembril 2006 asutasime Vanemuise Fondi,
et hoida ja toetada Eesti teatrikunsti.
Lubame hea seista fondi käekäigu eest

Olga Aasav, Kalev Kase, Mart Avarmaa, Tartu linn

Vanemuise Fond on loodud teatri töötajate erialase arengu ja koolituse toetuseks. Fondi on võimalik teha annetusi:

SA Tartu Kultuurkapital / Swedbank IBAN: EE092200221011379347, SWIFT: HABAE2X /

SEB Pank IBAN: EE251010102052050006, SWIFT: EEUHEE2X

Märksõna: VANEMUISE FOND

Suur aitäh teile Vanemuise fondi poolt:

Olga Aasav, Andrus Ansip, Mart Avarmaa, Alar Kroodo,
Kalev Kase, Mati Kermas, Eero Timmermann,
Tartu linn, Vanemuise advendikontserdil annetajad

Teatri peatoetaja

Aasta toetaja

Koostööpartner

Suvekontserdi peatoetaja

Autopartner

Ametlik hotellipartner

KULTUURIMINISTEERIUM

Kanname elamusi

Kõige mõnusam aeg ootab

 TALLINK

MARTELL
COGNAC
FONDÉE EN 1715

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON ALKOHOLIGA.
ALKOHOL VÕIB KAHJUSTADA TEIE TERVIST.

ELAMUSTEKS LOODUD

TOYOTA COROLLA CROSS

Teatrielamuste toetaja
amservauto.ee

AMSERV
TOYOTA ON MEIE HING

vanemuine.ee